

i nerazdvojna. Ontologija i gnoseologija spadaju zajedno: postulirano je jedinstvo ontološkog i logičkog. Njihovi su iskazi, naročito Parmenidovi onto-logički. Struktura odgovara strukturi mišljenja, i obrnuto. Misli se može samo o onom što jeste, a jeste jedino biće. Biće je, pak, dostupno mišljenju, odnosno, samo zato što se ontološke odredbe bića podudaraju s logičkim zakonom mišljenja. Pošto je biće jedno, jedan je i logos, jer logos je logos bića. Zato Parmenid, poetski, kaže: »Svjedno mi je otkuda ću započeti, jer ću se opet tamo vratiti« (V fragment).

To da je biće jedno i celo, nestvorenno i nepropadljivo, neprekidno, nepokretno i nepromjenljivo, nije moguće saznati čulnim opažanjem. Čula saopštavaju o mnoštvu, kretanju i nastajanju, tj. o nepostojećem, jer nebiće nije. Ona prikazuju samo privid, pričini. Do istine, do »nepomičnog srca lepo-kruge istine«, može se dospeti isključivo na drugi način. Taj put (methodos) trasiran je u logičkom mišljenju. Logičko mišljenje podrazumeva poštovanje izvesnih logičkih principa i postupaka. Elejci već primenjuju neka od tih načela kojima će kasnije dovršen i klasičan oblik podariti Aristotelov analitički um. Spomenimo, primera radi, princip identiteta i neprotivrecnosti, princip isključenja tećeg, dokaz nazvan *reductio ad absurdum*, kojeg je usavršio posebno Zenon, i tzv. intuitivni silogizam. Zbog svega toga autor studije naglašava da »ono što nazivamo logičkim mišljenjem, svoj prvi, još nerazvijen oblik, dobija u elejskoj teoriji o biću«.

Parmendovsko razlikovanje između »puta istine« i »puta mnenja« dugo će u filozofiji pružati osnovne koordinate razmišljanju o mogućnostima, načinima i dometima čovekove saznanja. Sadržaji i vrednosti tih metoda, kao i njihov međusobni odnos, biće različito određivani, ali će prihvatljivo prevladavanje ove dihotomije uvek biti vezano uz znatne napore u teoriji saznanja.

Iako je kod Elejaca istina, kao što se vidi, smeštena prevashodno u područje logosa, logičkog mišljenja, ona ne pripada isključivo subjektivnom sudu, kakav je slučaj u racionalističkoj metafizičkoj potonjeg doba. Ipak, prema Žunjićevim rečima, tu »postoji« značajna razlika: elejska istina nije istina po sebi, mada nije istina ni po nama. Elejci istinu nisu razdvajali od celine bića niti od onih koji je izgovaraju«.

Heidegger ima pravo kada piše da su pitanja o biću i istini izvor svekolike filozofije. Tematiziranjem ovih pitanja, Elejci su – zajedno s Heraklitom – utrljali njen nesiguran put. Štaviše, pitanjem o biću i pitanjem o istini tek se, zapravo, otvara mogućnost filozofije. Držati tu mogućnost i dalje otvorenom znači onda istrajavati upravo u njihovome okružju. Tako se to zagonetke pokazuju ne samo kao životodajni izvor, nego i kao utoka filozofije: utoka ne kao kraj već kao sabiranje energije za novi početak. Jugoslavenski čitalac može biti sve zadovoljniji, jer mu je zahvaljujući ovoj knjizi, vrednom rezultatu kompetetnog truda Slobodana Žunjića, a i nedavno objavljenim knjigama iz ove oblasti »Filozofija Heraklita. Mračnog« Miroslava Markovića, Nollt, Beograd, i prevod zbirke preskratovskih fragmenata Her-

mana Dielsa, **Naprijed**, Zagreb) značajno olakšan pristup razumevanju prvih, ali sudbnonosnih, koraka grčke filozofije.

veselin čajkanović: »o magiji i religiji«, prosveta, beograd, 1985.

piše: zoja karanović

Za knjigu **O magiji i religiji**, koja obuhvata neke od radova Veselina Čajanovića, izbor je sačinio Bojan Jovanović. On je ujedno i autor zanimljivog pogovora, u kojem donekle na nov način pokušava da sagleda delo ovog našeg čuvenog naučnika.

Skrećući pozornost čitaoca na dosadašnja fragmentarna istraživanja Čajanovićevo zamašnog opusa, autor pogovora je pokušao da ukaže na neke njegove do sada zanemarene dimenzije.

Poznato je, naime, da je Čajanović tragao za ostacima paganskih verovanja u obredima, običajima i našem usmenom poetskom stvaralaštvu. Sve to on je nastojao da sagleda u okvirima komparativnih proučavanja u sklopu indoevropskog kulturnog kruga. Uz to je posebno ukazivao na međusobna preplitanja starijih verovanja sa novijim, odnosno na sinkretizam stare i nove vere. Time je tumačio i ambivalentnost određenih predstava ukorenjenih u tradiciji.

U nauci je poznata i njegova koncepcija o vrhovnom bogu. Čajanović je, naime, staru religiju svodio na kult predaka i iz njega rekonstruisao vrhovnog boga htoske prirode, čija je prvobitna hipostaza imala vučiji oblik. Danas su jasni i razlozi zbog kojih savremena nauka nije u stanju da prihvati ove, krajnje, rezultate Čajanovićevo istraživanja.

Širu, animističku i magijsku koncepciju stare religije Čajanović je takođe osećao. Čini se da na tu dimenziju njegovog dela do sada nije dovoljno ukazivano. Bojan Jovanović je, upravo izborom tekstova u knjizi, pokušao čitaoca usmeriti na to zanemareno polje.

Tako je na animistička verovanja u duhovni supstrat stvari i pojava posebno ona vezana za kult drvca i bilja, Čajanović obratio pažnju u nekoliko studija obuhvaćenih ovom knjigom. On se, takođe, u nizu radova, bavio i sredstvima magijske prakse, kojima se u našoj tradiciji, u situacijama bespomoćnosti, čovek brani od tih, njemu nepoznatih sila. Sasvim konkretan magijski smisao ovde imaju: magijsko smejanje, sedenje, spavanje, gaženje i puštanje vode u Velikom četvrtku, kojem su u knjizi posvećeni pojedinačni tekstovi. Svim ovim radnjama, naime, želi se utvrditi postupcima, zasnovanim na pogrešnom primenivanju osnovnih zakona mentalne asocijativnosti, delovati na nepoznati, strašni, oduhovljeni svet prirode.

Na kraju treba dodati da pogovor knjizi sluti zaista ozbiljnu i iscrpnu studiju o animizmu i magijskoj praksi kod nas. U obliku u kojem je sada, namenjen širem krugu čitalaca, on pruža tek globalan uvid u zaista složenu i veoma slojevitou problematiku.

I još nešto: pomalo rastužuje činjenica što je, od ukupno dvadeset tekstova iz ove knjige, gotovo trećina Čajanovićevo tekstova već publikovana nedavno, pre tek nešto više od deset godina, pa se utisku o komercijalnosti poduhvata teško može oti. Šteta.

»pojmovnik ruske avangarde, prvi svezak«, gzh i zavod za znanost o književnosti filozofskog fakulteta, zagreb, 1984.

piše: zlatko kramarić

Knjiga »Pojmovnik ruske avangarde – prvi svezak« imala je tu nesreću što se u knjižarama pojavila gotovo u isto vrijeme kada se pojavila i epohalna knjiga Aleksandra Flakera »Ruska avangarda« – tako da nije doživjela onu recepciju koju po svojoj vrijednosti neprieporno zaslužuje. Time više što Pojmovnik običnom čitatelju umnogome olakšava čitanje i kretanje kroz ovu Flakerovu knjigu.

U Uvodnim napomenama Pojmovnika možemo pročitati da se ideja za jednu ovakvu knjigu »rodila« u studenome 1977. godine, kada je Zavod za znanost i književnost Filozofskog fakulteta organizirao međunarodno znanstveno savjetovanje pod naslovom »Književnost-avangarda-revolucija« (ruska književna avangarda XX stoljeća), na kojem su sudjelovali i naši i strani slavisti-rusisti iz Austrije, Čehoslovačke, Danske, Mađarske, Nizozemske, DR Njemačke, SR Njemačke, Poljske, Sovjetskog Saveza i Švedske. Savjetovanje je u stručnim i znanstvenim krugovima ocijenjeno više nego uspješno – tako je M. Jovanović u »Književnim novinama« od 16. siječnja 1978. godine napisao da je ovo savjetovanje rezultiralo novim spoznajama o ruskoj književnoj avangardi. Ocjenu M. Jovanovića moguće je provjeriti, jer je građa sa savjetovanja objelodanjena u izvanrednom svesku zagrebačkog časopisa »Umjetnost riječi«, god. XXV, 1981.

Isto tako, organizatori i sudionici savjetovanja »ocijenili su kako je proučavanje ruske avangarde u SSSR-u i izvan njegovih granica doseglo razinu koja ne traži više prvotnu obavijest nego SUSTAVNO istraživanje, a u prvom redu ZNANSTVENU SISTEMATIZACIJU POJMOVA I NAZIVLJA, koje je ruska avangarda uvela u književnost, umjetnost i kulturu (i bez kojih je danas svako proučavanje književnosti, umjetnosti i kulture nezamislivo – op. Z. K.), ili pak onih pojmova kojima se danas služimo kako bismo označili pojedine pojavne oblike što ih je ruska avangarda stvorila. (...) Tako je došlo do zamisli postepene izrade »Pojmovnika ruske avangarde«, koji bi, u pojedinim sveskama, pružao pouzdanu znanstvenu informaciju o pojmovima, skupinama i autorima koji pripadaju sklopu što ga danas poznajemo pod tim imenom.«

Urednici – neizbježni Aleksandar Flaker i Dubravka Ugrešić – »Poj-

movnik ruske avangarde« koncipirali su u tri dijela: u prvom, najposebnijem dijelu, možemo dobiti osnovne informacije o najbitnijim POJMOVIMA ruske avangarde. Tako Aage A. Hansen-Løve piše o pojmu fakture/fakturalnosti, koji se »uz pojmove sdvig, montaža i druge, (...) ubraja (...) u one termine, odnosno postupke, koji su neposredno, iz teorijskog diskursa kubofuturističke likovne umjetnosti, preuzeti u diskurs umjetnosti riječi i povrh toga u diskurs sinkrone (formalističke) poetologije. Isti autor obavještava nas i o pojmu motivacije jednog od ključnih pojmova ranog ruskog formalizma. Mlada znanstvenica iz Zadra V. Rister bavi se pojmom groteske/romana – pojmom koji osvjetljava uz pomoć nezaobilaznih djela W. Kaysera »The Grottesque in Art and Literature« i M. M. Bahtina »Stvaralaštvo Fransoa Rablea i narodna kultura srednjeg veka i renesanse« (knjiga je pristupačna i našem čitatelju jer je objelodanjena u poznatoj »Nolitovoj« ediciji »Književnost i civilizacija« 1978). L. Szilárd piše o pojmovima karnevalizacije i menipeje i ove pojam dugujemo M. M. Bahtinu. O literaturi fakta piše H. Gunther, a o pojmovima montaže i proizvodne umjetnosti informira nas znanstvenik iz DR Njemačke G. Schaumann. O optimalnoj projekciji, tom, po mišljenju A. Flakera, ključnom pojmu ruske avangarde, piše sam Flaker – prispodobujući ga Blochovom pojmu »princip nada« (više o ovom pojmu rđogučje je naći u Flakerovim knjigama: »Poetika osporavanja«, 1982. i »Ruska avangarda«, 1984). O pojmovima osjeta jezika i prvobitnosti – primitivizmu piše švedski znanstvenik Nils Ake Nilsson, a o pojmu zvjezdarnog jezika D. Oraić.

Drugi dio knjige posvećen je obradi skupina – o grupi »41« piše R. Ziegler, o konstruktivizmu poznati znanstvenik R. Grubel, a o skupini »Serapionova braća« piše znanstvenik iz Novog Sada B. Kosanović.

Treći dio Pojmovnika posvećen je njemačkom piscu B. Brechtu i njegovom odnosu spram ruske avangarde, o tom odnosu piše naš poznati germanista Z. Konstatinović, a o Eleni Guro piše I. Rakuša, koja, ocjenjujući djelo E. Guro, ponavlja ocjenu D. Mirskoga: »Njezin profinjen i senzibilan slobodan stih i divno jasnu prozu simbolisti gotovo da i nisu zapazili. Njezine dvije knjige Šarmanka i Nesbnie verbulužata su čudesna zemlja profinjenih i neočekivanih ekspresija najfinijih svojstava iskustva.«

I pored nekih neujednačenosti u vrijednostima (i dužini) pojedinih priloga, s nestrpljenjem očekujemo drugi svezak (najavljen u Uvodnim napomenama) Pojmovnika.

goran tribuson: »polagana predaja«, znanje, zagreb, 1984.

piše: mladen šukalo

Osma knjiga proze zagrebačkog književnika Gorana Tribusona, roman **Polagana predaja**, predstavlja izvještaj zaokret u odnosu na njegovo dosadašnje stvaralaštvo. Kao i rani-